

Kulturmiljöutredning vid Duse-Stacka

By socken, Säffle kommun, Värmlands län

VÄRMLANDS
MUSEUM

Värmlands Museum rapportserie 2024:03
Författare: Hans Olsson

VÄRMLANDS MUSEUM
Uppdrag

Box 335
651 08 Karlstad
Tel: 054 - 701 19 00
Fax: 054 - 701 19 98
E-post: museet@varmlandsmuseum.se
www.varmlandsmuseum.se

© 2024 Värmlands Museum

Kulturmiljöutredning vid Duse-Stacka

By socken, Säffle kommun, Värmlands län.

Dnr 24.270.0038

Hans Olsson
Uppdrag
Värmlands Museum

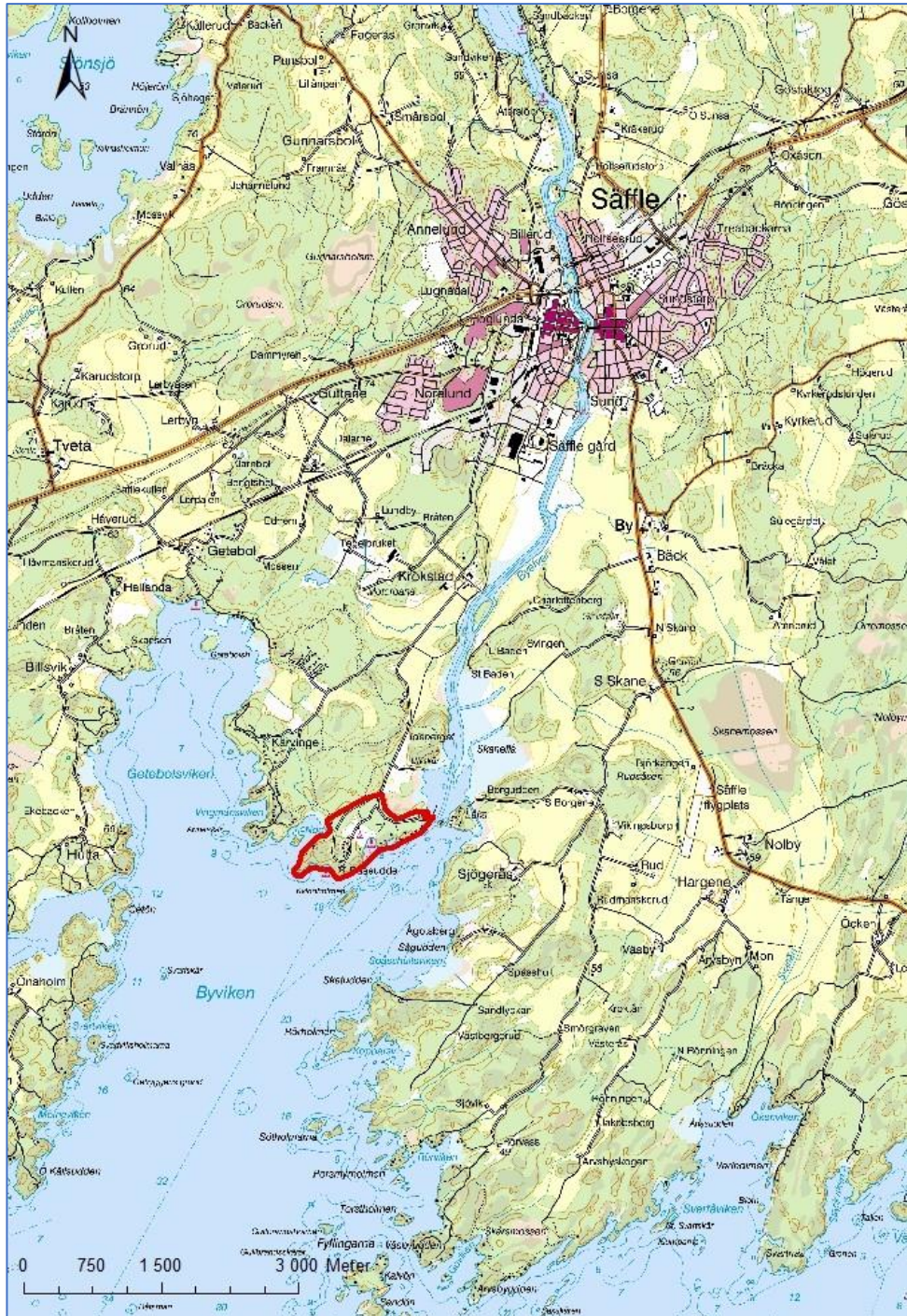

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	6
Bakgrund	6
Syfte.....	6
Områdesbeskrivning och dess historiska utveckling	7
Genomförande och förutsättningar	10
Inventeringsresultat och värdering	10
Sammanfattning	11
Källor	12
Litteratur	12
Kartor och arkiv	12
Övriga uppgifter	12
Tekniska och administrativa uppgifter	12

Omslagsbild: *Lämningarna efter torpet Duse (L2005:1210) från S.*

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Dnr MS2005/01156.
©Värmlands Museum

Figur 1. Utsnitt ut terrängkartan som visar utredningsrådets belägenhet i landskapet.

Inledning

Bakgrund

Personal från Värmlands Museum genomförde under våren 2024 en kulturmiljöutredning inom ett avgränsat område vid Duse udde, vid Byälvens utlopp i Vänern, By socken, Säffle kommun, Värmlands län. Uppdraget utfördes efter förfrågan från SBK Värmland inför detaljplanläggning av området. Utredningen bestod av kart- och arkivstudier samt av en arkeologisk fältinventering. Resultatet presenteras i följande rapport.

Syfte

Syftet med kulturmiljöutredningen var att utreda om forn- eller kulturlämningar förekommer inom utredningsområdet. Objekt som eventuellt påträffats vid utredningen och som inte har den antikvariska statusen fornlämning värderas med Riksantikvarieämbetets modell "Plattform för kulturhistorisk värdering och urval" som utgångspunkt. I metoden utgår vi från fyra värderingsklasser: mycket högt kulturhistoriskt värde, högt kulturhistoriskt värde, kulturhistoriskt värde och visst kulturhistoriskt värde.

Figur 2. Utsnitt av 1798 års karta över Krokstad. Nära bildens mitt syns torpet Duse. LMS akt R12-19:2.

Områdesbeskrivning och dess historiska utveckling

Utredningsområdet är beläget inom de ägor som historiskt tillhört gården Krokstad. Krokstad, beläget cirka 3 kilometer NNO om utredningsområdet, omnämns första gången år 1415 och tillhör en av de gårdar som finns omnämnd i medeltida diplom (Ortnamnen i Värmlands län). Intill utredningsområdet, i Byälven, återfinns Låka, en plats med stor historisk betydelse. Här fanns tidigare en tackjärnsbod, våghus, vågmästarens boningshus samt Åmåls och gården Sjögerås timmerbommar. Allt enligt kartor från 1700-talets slut (Lantmäteristyrelsens arkiv). Namnet Låka är svårtolkat, men ser ursprungligen ut att ha benämnt den trånga passage som finns i vattnet vid Byälvens utlopp i Vänern. Ordet har bland annat tolkats som "lås" (Ortnamnen i Värmlands län).

Inom utredningsområdet återfinns sedan tidigare ett antal lämningar registrerade i Fornsök. Flertalet utgörs av lämningar som klassas som fornlämningar.

Centralt inom campingen återfinns lämningarna efter torpet Duse (L2005:1210). Torpet omnämns första gången i husförhörslängder från perioden 1751–1754 (Riksarkivet), men kartlades först år 1798, se figur 2 (Lantmäteristyrelsens arkiv). Torpet fanns kvar i slutet av 1800-talet då det återfinns på den så kallade Häradsekonomska kartan från åren 1883-95 (Rikets allmänna kartverks arkiv).

Väster om campingen, norr om klippbadet och på Nödsvikens södra sida, återfinns en rad av fyra gravrösen (L2005:988, L20056:989, L2005:990 och L2005:1527). Dessa är till sin karaktär daterbara till bronsåldern och äldre järnåldern. Ett liknande röse (L2005:1589) är beläget på berget sydost om campingen och ut mot Byälvens utlopp i Vänern. Utifrån rösenas inbördes placering, och med kunskap från andra platser, är det troligt att den boplats som varit samtida med gravarna kan ha legat inom delar av det område som idag är campingen (se nedan).

Inom utredningsområdet återfinns också ett sjömärke (L2021:6271). Sjömärket, ett så kallat kummel, återfinns på en karta över gården Sjögerås från år 1857 (Lantmäterimyndigheternas arkiv).

Figur 3. Det stora bronsåldersröset längst ut på den sydvästra udden. L2005:988. Intill röset påträffades två intilliggande konstruktioner. Antingen egna, intilliggande gravar, eller påbyggda konstruktioner.

Figur 4. Kända lämningar inom utredningsområdet. Röd färg markerar utredningsområdet.

Genomförande och förutsättningar

Kulturmiljöutredningen genomfördes under april 2024 och bestod av fältinventering samt arkiv- och kartstudier. Fältinventeringen genomfördes under goda väderförhållanden den 12 april 2024 av två arkeologer. De ytor som bedömdes kunna innehålla hittills okända lämningar inventerades och lämningar eftersöktes. Registrering av objekt gjordes med Riksantikvarieämbetets applikation Fältreg och vidarebearbetning av inventeringsresultaten har gjorts i programmet Arcmap 10.8.

Arkiv- och kartstudier genomfördes innan fältinventeringen och bestod av en genomgång av historiska kartor, litteraturstudier samt genomgång av Kulturmiljöregistret.

Vid fältinventeringen återbesöktes alla sedan tidigare kända lämningar, utom sjömärket L2021:6271. På plats studerades de äldre beskrivningarna och korrigerades om så befanns nödvändigt. Det samma gällde lämningarnas geometrier. Ändringarna gjordes sedan inomhus i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister via applikationen "Fornreg". Alla återbesökta lämningar fotograferades.

Inventeringsresultat och värdering

Vid den arkeologiska inventeringen påträffades inga nya objekt.

Geometrin för röset L2005:989 kom att justeras, liksom beskrivningen av graven. Beskrivningen för röset L2005:988 kom också att ändras. Här påträffades två egna anläggningar eller möjligen tillbyggnader till röset som inte registrerats förut.

Vid torpet Duse undersöktes marken med jordsond för att kontrollera vilken slags undergrund marken består av. På åsryggen där torpet legat kunde sand konstateras vid flera provstick. Då förhistoriska boplatser i regel återfinns på åsryggar med sand eller grus, finns möjligheten att den boplatser som varit samtida med gravrösen kan ha legat här. Då en fornlämning redan är känd här, L2005:1210, innebär denna misstanke ingenting nytt vad gäller hänsynstagande eller restriktioner. Skulle en vidare exploatering planeras kommer Länsstyrelsen sannolikt att besluta om arkeologisk förundersökning.

Sammanfattning

I april 2024 genomförde Värmlands Museum en kulturmiljöutredning inom ett avgränsat område vid Duse udde i Säffle kommun. Utredningen innebar inga nyfynd, men återbesök på tidigare registrerade fornlämningar innebar vissa förändringar i beskrivningar och geometrier. Dessutom gjordes bedömningen att det inom delar av den nuvarande campingen kan finnas lämningar efter förhistorisk bosättning. Om en sådan funnits här är den troligaste placeringen inom samma område som en redan kända fornlämning, torpet Duse, L2005:1210.

Källor

Litteratur

Ortnamnen i Värmlands län

1944. Del XI Näs Härad, Uppsala

Kartor och arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv. R12-15:1. Storskifte 1792.

Lantmäteristyrelsens arkiv. R12-19:2. Arealavmätning och rågångskarta 1798.

Lantmäterimyndigheternas arkiv. 17-by-90. Fiske och rågångsåtgärd.1857.

Rikets allmänna kartverks arkiv. J112-62-15. Häradsekonomisk karta. 1883–95.

Riksarkivet. Husförhörslängder. SE/VA/13 609/Al/1 (1751–1754).

Övriga uppgifter

Kulturmiljöregistret, KMR (<https://app.raa.se/open/fornsok/>)

Tekniska och administrativa uppgifter

Värmlands Museums dnr: 23.270.0038
Typ av undersökning: Kulturmiljöutredning

Län: Värmland
Landskap: Värmland
Kommun: Säffle
Socken: By

Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH00
Inmätningssystem: Riksantikvarieämbetets fältapplikation Fältreg
Fältarbete: 2024-04-12
Projektledare: Hans Olsson
Fältpersonal: Hans Olsson och Johan Richardson
Foto (om en annat angivet): Hans Olsson
Kvalitetssäkring: Johan Richardson

Dokumentationshandlingar: Digitalt dokumentationsmaterial som mätfiler och fotografier förvaras på Värmlands Museum.

VÄRMLANDS
MUSEUM